

**İNGİLTERE VE FRANSA'DA KADINLARIN SAÇ POLİTİKALARI VE SAÇ
GÜZELLİĞİ ALGILARI (19. YÜZYIL'DAN 20. YÜZYIL'A)**

**HAIR POLITICS AND WOMEN'S PERCEPTION OF HAIR BEAUTY IN
BRITAIN AND IN FRANCE (FROM THE 19TH TO THE 20TH CENTURIES)**

Duygu KOÇ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih A.B.D Doktora Öğrencisi Ankara / Türkiye

ORCID: 0000-0001-5803-8843 Email : e165432@metu.edu.tr

ÖZET

“Güzel”, toplumlar tarafından genellikle kadınla özdeşleştirilmiş bir kelimedir çünkü Antik zamanlardan beri kadın ve kadın bedeni güzelliğin sembolü olarak düşünülmüş ve zaman içerisinde değişim gösterse de güzelliğin idealize edilmiş hali her daim kadın bedeni üzerinden yapılmıştır. Güzellik algısının kültürel ve tarihsel olarak değişimini düşündüğümüzde mutlak güzellikten ve kadınların kaderini hangi estetik kriterin belirlediğinden bahsetmek zordur. Çünkü bir kadını güzel/bir erkeği yakışıklı olarak tanımlayan sosyal yargılar oldukça karışık olgulardır, bu karışıklığın sebebi objektif standartların olmamasının yanı sıra bu standardı belirlemeye çalıştığımızda da objektif olmanın zorluğudur. Bir diğer yandan, insanların güzelliğe dair yargıları beden parçalarının estetik görünüşünden ortaya çıkabilir çünkü beden parçaları kadın ve erkeğin genel görünüşüne katkı sağlayarak kişilerin güzel ya da yakışıklı algılanmalarına sebep olur. Saç, insanların karşısındaki kişiyi güzel olarak algılamalarını sağlayan en önemli bedensel parçaların başında gelir ve kadın güzelliğinin de yadsınamaz bir ögesidir. Çünkü saç, bedeninde sadece bir parçası değil, özellikle kadınları hesaba kattığımızda, aynı zamanda süsüdür. Martin Luther'in “saç bir kadının en zengin süsüdür” sözü bu görüşü destekleyici niteliktedir. Tüm bunların sonucunda, çalışmanın ana teması kadın saç olarak seçilmiş, bu temada da 19. ve 20. yüzyıl İngiliz ve Fransız kadınlarının saç ve saç güzelliği algıları odak haline getirilmiştir. Çalışmada bu odaklar analiz edilirken aynı zamanda Batı Avrupa kadınlarının saç ve saç güzelliğine dair algılarının kısa bir tarihsel özeti sunulacaktır.

ABSTRACT

“Beautiful” is an adjective which we use to describe something we like and of course it is a relative perception, it changes person to person but there are common stereotypes about beauty which are created by the society in time. The word “beautiful” is mostly associated with woman in society because from the Ancient Times woman and woman body were considered as the symbol of the beauty and ideal beauty depictions about them were always done even if they change in time. It is possible to say that we cannot talk about an absolute beauty because beauty concept and beauty perception has changed depending on the various cultures and historical periods. We do not know how aesthetic criteria determine the fate of women. On the other hand; we know that social judgments which defines a woman as “beautiful” or a man as “handsome” is complex phenomenon because we cannot mention any objective standard and it is very difficult to be objective about aesthetic aspects of these judgment. On the other hand, perceptions about human beauty can arise out of aesthetical appearance of body parts because parts of the body make a big contribution to general appearances of woman and man. Hairstyles serve as important cultural images because they are always visible to everyone;

Anahtar Kelimeler

Saç, Kadın Saçı,
Güzellik, Kısa Saç,
Uzun Saç

Keywords

Hair, Woman Hair,
Beauty, Short Hair,
Long Hair

hair is a public phenomenon and it is very useful to see personal and cultural preferences. For women, it is not only a body part but also an ornament, the indicator of human beauty. Martin Luther's phrase supports that idea "hair is the richest ornament of women". Because of these, the main objective of this article is to analyze perception on British and French women's hair and hair beauty from the 19th and to the 20th centuries within the historical framework. In the article while examining the perception on British and French women's hair and hair beauty it will also be traced back the perception on Western European women's hair and hair beauty from the historical perspective.

1. GİRİŞ

İnsan bedeninin en önemli süslemelerinden biri olarak algılanan saç, psikolojik ve biyolojik olarak birçok anlam içermesinin yanı sıra kişisel olduğu kadar kamusal olmasıyla da bireyselliğin ve kamusal kimliğin sembollerinden biridir. Örneğin; sosyal ve ırksal farklılıklar sadece saça bakarak algılanabilir. Öte yandan saç, insanların güzellik algılarını oluşturmalarında kritik bir öneme sahiptir.

"Güzel" sıfatı göreceli olarak kişiden kişiye değişse de hoşlanılan, beğenilen şeyleri tanımlamak için kullanılır ancak zaman içerisinde toplumlarda oluşan kabul edilmiş ve stereotipleştirilmiş güzellik algısının varlığı da inkâr edilemez. İnsan güzelliğinin sorgulanmasının başlangıç noktası olan beden, kişilerin güzellik algısının oluşmasındaki temel noktadır çünkü insanların bedene dair estetik algıları genel güzellik algılarını belirlemede önemli bir etkidir. Dahası, her bir beden parçasının kendine has anlamları ve güzellik algısı vardır ki bu da kültüre ve zamana bağlı olarak tarihsel döngü içerisinde değişim gösterir.

"Güzel", toplumlar tarafından genellikle kadınla özdeşleştirilmiş bir kelimedir çünkü Antik zamanlardan beri kadın ve kadın bedeni güzelliğin sembolü olarak düşünülmüş ve zaman içerisinde değişim gösterse de güzelliğin idealize edilmiş hali her daim kadın bedeni üzerinden yapılmıştır. Güzellik algısının kültürel ve tarihsel olarak değişimini düşündüğümüzde mutlak güzellikten ve kadınların kaderini hangi estetik kriterin belirlediğinden bahsetmek zordur. Çünkü Zemon ve Farge'ın çalışmasında da belirtildiği gibi "bir kadını güzel/bir erkeği yakışıklı olarak tanımlayan sosyal yargılar karışık olgulardır, bu karışıklığın sebebi objektif standartların olmamasının yanı sıra, güzellik yargısını belirleyen estetik algısının oluşmasında objektif olmanın zorluğudur."(Zemon&Farge, 1993, 90) Bir diğer yandan, insanların güzelliğe dair yargıları beden parçalarının estetik görünüşünden ortaya çıkabilir çünkü beden parçaları kadın ve erkeğin genel görünüşüne katkı sağlayarak kişilerin güzel ya da yakışıklı algılanmalarına sebep olur.

Saç, insanların karşısındaki kişiyi güzel olarak algılamalarını sağlayan en önemli bedensel parçaların başında gelir ve kadın güzelliğinin de yadsınamaz bir öğesidir. Çünkü saç, bedenin sadece bir parçası değil, özellikle kadınları hesaba kattığımızda, aynı zamanda süsüdür. Martin Luther'in "saç bir kadının en zengin süsüdür" sözü bu görüşü destekleyici niteliktedir. Tüm bunların sonucunda, çalışmanın ana teması kadın saçı olarak seçilmiş, bu temada da 19. ve 20. yüzyıl İngiliz ve Fransız kadınlarının saç ve saç güzelliği algıları odak haline getirilmiştir. Çalışmada bu odaklar analiz edilirken aynı zamanda Batı Avrupa kadınlarının saç ve saç güzelliğine dair algılarının kısa bir tarihsel özeti sunulacaktır.

2. ORTA ÇAĞ'DAN 19. YÜZYIL'A KADAR BATI AVRUPA KADINLARININ SAÇ POLİTİKALARI VE SAÇ GÜZELLİĞİ ALGILARI

Ünlü yazar Hemingway'in "Düşüncem şu ki saçı olmayan bir kadın, gerçek bir kadın değildir." deyişi kadın saçı ve ideal kadın güzellik algısı hakkındaki tarihsel genel kanının bir yansıması olarak düşünülebilir. Tarihi tablolara ya da tasvirlere bakıldığında, kadınların her zaman uzun saçlı tasvir edildikleri kolaylıkla fark edilir çünkü bir kadını kısa saçlı düşünmek modern öncesi zamanlar için oldukça zordur. Kadında uzun saçın hikayesi Batı medeniyetinde Meryem Ana'dan, Rapunzel'e, Lorelei vb.'lerine kadar uzanır. Dinlerin, toplumları yaşama biçiminden, algılarına kadar geniş bir yelpazede şekillendirmeleri sebebiyle Avrupa'nın sosyo-kültürel dinamiklerini anlayabilmek için kültürün temellerinden biri olan Hıristiyanlık her zaman ön planda tutulmalıdır. Örneğin, Orta Çağ Avrupa'sı ele alındığında dinin toplumlar üzerindeki büyük etkisi açık bir şekilde görülebilir. Ancak bu dönemdeki kadın imajını ve kadına dair algıları anlayabilmek için Hristiyanlıktaki kadın algısına bakmak elzemdir çünkü bu algı genel kadın algısını ve kadın saçına dair toplumsal algıyı büyük ölçüde etkilemiştir. Katolik Kilisesi'ne göre kadın cennetten kovuluşun sorumlusu ve günahkâr bir varlıktır, bunun sebebi Havva'nın yasak elmayı ilk ısırın olup, Adem'e uzatmasıyla onu günaha sevk eden kişi olarak kabul

edilmesidir. Ve yine Katolik Kilisesi kadını babalarının ya da kocalarının malı olarak kabul eder, zira kadın güzelliği erkekler için baştan çıkarıcı ve günaha sevk edici olabilecek kadar tehlike arz ettiği için kadınlar baba, erkek kardeş ya da koca kontrolü altına alınmalıdır. Bu güzellikten korkma durumu büyük ölçüde Plato'nun felsefesinden gelir ve Katolik algısıyla neredeyse aynıdır. Plato'ya göre; güzellik ilahi düzenin bir parçası olarak kabul edilir. Öte yandan; bu güzellik tehlikeli olabilir çünkü şeytan/kötülük erkeği bu güzellik ile yanlış yola saptırabilir. Aslında bu korku yeni bir korku türü değildir, Yunan mitolojisindeki Medusa'nın hikayesi hatırlandığında, kadın güzelliği ve kadın saçı daha sembolik hale dönüşür. Bu mite göre; Tanrıça Minerva, Medusa'yı kıskanarak onun saçlarının her bir telini korkunç yılanlar haline getirir ve herhangi bir erkek Medusa'nın saçlarına baktığı anda taşa dönüşerek ölümü tadar; bu mitolojik hikâye Plato'nun güzellik algısının iyi bir örnekleme olarak gösterilebilir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Orta Çağ toplumu büyük ölçüde Katolik Kilisesi'nin kadın algısından etkilenmiştir ve ana konumuz olan kadına geri dönersek eğer, Katolik Kilisesi'nin kadın saçına dair algısı nedir? Bu soruyu cevaplayabilmek için dini metinlerden yararlanmak gerekir. St. Paul'un "Erkeğin uzun saçlı olmasının onu gözden düşürdüğünü, doğanın kendisi bize öğretmez mi? ancak bir kadın uzun saçlıysa bu onun şanıdır çünkü saç kadına örtü olarak verilmiştir." (İncil, Korintliler, 11-14,15) sözleri Orta Çağ'daki saç algısının temelini oluşturur. St. Paul'un cümlesinden hareketle İncil'e göre kadın ve erkeğin kendine has spesifik rolleri olup, bu rollerin karşıt cinsiyetleri temsil ettiği kolaylıkla söylenebilir. Ayrıca kadın ve erkek arasında katı kurallar olduğu ve her bir cinsiyetin bu sınırlar dahilinde kalarak diğerine benzemeye çalışmaması gerektiği düşünülebilir. Bu dini perspektife göre erkek maskülen, kadın ise feminen olmalıdır ve bu anlayışın sonucu olarak Batı Avrupa tarihinde uzun saç feminenliğinin en büyük göstergesi kabul edilmiştir. Anthony Synott bu ikili cinsiyet göstergelerini şu şekilde vurgular;

Bir cinsiyet için güzel olan neyse karşı cins için çirkindir: genç bir erkeğin gururu, genç bir kadının utancıdır. Erkekler kafa ve yüz tüylerini mümkün olduğunca azaltırlarken, vücut tüylerini artırır. Öte yandan kadınlar vücutlarındaki tüyleri minimuma indirmeye çalışırlarken kafa tüylerini (saçlarını) uzatırlar. (Synott, 1987, 390)

Anthony Synott'un örneğinden kadın ve erkeğe dair güzellik algılarının tezatlar çerçevesinde şekillendiği; ideal kadının uzun saçlı ve mümkün olduğunca tüysüz olması gerektiği kolaylıkla yorumlanabilir. Buna karşılık; bir erkeğin kıllı olması onun maskülenliğinin göstergesi ve cinsiyetinin sembolü olarak kabul edilir. Bu bakış açısı, Orta Çağ'daki ideal kadın ve erkek güzelliğinin algısının tam olarak karşılığıdır. Bu dönemdeki kadınların saç şekillerine bakıldığında, "kadınların genellikle diz hizasına hatta bazen daha da aşağıya kadar uzanan saçlara sahip olduğu, bunun yanında başın iki tarafına düşen örgüler ya da sıkıca toplanmış topuz modelini de sıkça kullandıkları" görülür. (thehistoryofthehairsworld, 2015) Ayrıca kadınlar feminenliklerinin göstergesi olan uzun saçlarını alınlarını tamamen ortaya çıkaracak şekilde kullanırlar. İlginçtir ki alın bu dönemde yüzün en önemli ve güzel özelliği olarak düşünülür bunun sonucunda da kadınlar alın bölgesindeki saçlarını belirli bir noktaya kadar tıraş ederek alınlarını daha belirgin ve daha yüksek çizgili bir hale getirirler çünkü kadın ne kadar geniş bir alına sahipse, o kadar güzel olarak kabul edilir. (thehistoryofthehairsworld, 2015) Güzellik göstergesi olarak alnı süslemek ve güzelliklerini tamamlamak için, kadınlar yapay çiçekler, saç bantları ya da kıymetli mücevher de kullanırlar, ancak alınlarını hiç bir zaman saçla kapatmazlar. Öte yandan, bu dönemde kadın saçının erotik bir nesne olarak düşünülmesi sebebiyle evli kadınlar saçlarını peçelerle kapatmak zorundadır çünkü yasal olarak evli kadının saçı kocasına ait olarak kabul edilmektedir. Orta Çağ'daki bir başka saç modası ise şu şekildedir;

Başın iki yanındaki örgüleri altın ya da ipek ipliklerle her kulağın üzerindeki topuza sıkıca tutturmak şeklindedir. 13. ve 14. yüzyıllardaki bir başka moda da üç ya da dört adet örgü yapılarak, bu örgülerin başın gerisinde hoş bir file ya da süslemeyle toplanmasıdır. Dönemin başında, kadınlar saçlarını doğal olarak kullansalar da ortalara ve sonlara doğru saçın alenen sergilenmesi yakışık almaz ve saygısızlık olarak kabul edilmeye başlanır. (thehistoryofthehairsworld, 2015)

Kadın saçının dönemin sonlarında uğradığı bu değişim, aynı dönemde Katolik Kilisesi'nin tüm kadınların peçe takmak zorunda olduğuna dair bir kural öne sürmesinde de görülebilir ancak kadınlar bu dini ve toplumsal sınırlar dahilinde kendi saç modalarını ve şekillerini yaratmaktan da geri durmazlar. Değişik saç modellerinin yanı sıra kadın saçıyla ilgili bir başka nokta da Orta Çağ döneminin karakteristik birer aksesuarı olan başlıklardır. Bu dönemde çocuklar hariç iki cinsiyet için de başlık

takmak bir zorunluluktur çünkü başlıklar etiket gibi insanların sosyal ve ekonomik durumlarının birer göstergesidir.

Rönesans'ın ortaya çıkışı Batı Avrupa ve Avrupa tarihinde pek çok şeyi değiştirir ve doğal olarak bu değişim kadın saçına ve saç şekillerine olan bakış açısının da değişmesine sebep olur. Bu döneme ait bir başka önemli olay da Hristiyanlığa yönelik ortaya çıkan reformist yaklaşımlarla, Protestanizm ve Anglikanizm gibi yeni mezheplerin ortaya çıkışıdır. Bu dönemde kadınlar saçlarını tamamen ortaya çıkarmaya başlarlar çünkü Katolik Kilisesi'nin etkisinin azalmaya başlamasıyla, kadınlar saç şekli ve kıyafet seçimlerinde özgürleşmeye başlar. Orta Çağ'ın kadın güzelliği algısına bakıldığında ise şişman olan güzeldir anlayışı görülür ve bu anlayış 19. yüzyıla kadar devam eder. Bu anlayışa göre; kadın iri memeli, geniş kalçalı, şişman ya da balık etli olmalıdır çünkü kilolu olmak sağlıklı olmakla eş değer olarak görülür. Buna rağmen, sadece yönetici ya da zengin sınıfa mensup kadınlar tarife uygun biçimdedir, onların hizmetçileri, köylüleri, zanaatkarları ise hep sıkskadır. Bu durumun sebebi şüphesiz ekonomik koşullardır. İtalya'dan İngiltere'ye kadar bütün Avrupa ülkelerindeki kadın güzelliği algısı benzerdir; "beyaz ten, sarı saçlar, kırmızı dudaklar ve yanaklar, siyah kaşlar. Boyun ve eller ince ve uzun, ayaklar küçük, bel kıvrımlı" olmalıdır. (Zemon&Farge, 1993, 58) Rönesans döneminde, ressamlar Venüs şeklinde çıplak kadınları tuallerine yansıtmaya başlarlar böylece sanat daha liberal ve radikal hale evrilirken toplum, insanların yaşam tarzları ve görünüşleri de değişir. Değişmeyen şeylerden biri ise başlıkların kullanılmaya devam etmesidir, hatta bu dönem başlıkların altın çağı olarak adlandırılabilir çünkü mücevher ve tüylerle süslenen başlıklar daha tarz ve şık bir hale getirilir. Rönesans tablolarındaki tasvirlerde başlıkların bu evrimine şahit olmak mümkündür. Ayrıca ressamlar bu dönemde sarı saçlı kadınlar ederek çizdikleri bütün resimlerde kıvrıkcık sarı saçlı kadınlara yer verirler. Ve tabii ki, bu kıvrıkcık sarı saçlı kadın tasvirleri her daim beyaz tenlidir çünkü beyaz renk saflığın, iffetin ve dişiliğin sembolüdür.

Tüm bunlar Batı Avrupa toplumunda kadınların saçına ve saç güzelliğine dair birtakım algıların olduğunu ve bu algıların dini metinler ve sosyal normlar çevresinde şekillendiğini gösterir. Buna rağmen kadınlar kendi tarzlarını ve modalarını yaratıp her dönemde saç güzelliğine önem vermişlerdir.

3. 19. YÜZYIL İNGİLTERE'SİNDE KADINLARIN SAÇ POLİTİKALARI VE SAÇ GÜZELLİĞİ ALGILARI

Kraliçe Victoria'nın tahta çıktığı 20 Haziran 1837'den ölümü olan 22 Ocak 1901 tarihine kadar geçen döneme tarihçiler Viktoria Dönemi adını verirler. Bu dönemin kadına dair temel algısı; kadının evine ait, temel görevinin de annelik olduğu yönündedir. Bu algının kökleri Orta Çağ'a ve daha eski zamanlara dayanır ve kraliçenin temsili etrafında güçlenerek topluma sunulur. Lynn Abrams'a göre;

Kraliçe Victoria saygınlığı, anneliği ve aile merkezli olması dolayısıyla kadınlığın sembolü haline gelerek, İngiliz kadınları için bir ikon olur. Bunun yanında, sevgili kocası ve çocukları ile birlikte ideal ailenin de bir portresi halindedir. (Abrams, 2001, sb)

Öte yandan kraliçenin bu sembol hali ve sosyal alandaki temsiliyeti kadına dair birçok stereotipin doğmasına sebep olur. Çünkü feminenlik ve maskülenlik kavramları Orta Çağ'da olduğu gibi yine toplumda ön plana alınır. Ayrıca Viktoria toplumunda kadının ana görevi evlenip toplumun devamını sağlamak olarak düşünülür ki Susan Kent kadına ve erkeğe bu dönemde biçilen rolleri şu şekilde ifade eder;

Toplumda kadın ve erkek ayrı alanlardayken, iki cinsiyetten de beklenen farklı cinsiyet rolleri vardır; erkekten beklenen roller genellikle kamusal alanla ilgiliyken, kadına yönelik beklentiler ev, ev hayatı, duygusal ve hassas hisler etrafında gelişmektedir. (Kent, 1990, sb)

İki cins için algılar onlara yüklenen güzellik algılarına da yansımış haldedir. 19. yüzyıl'da İngiltere'deki kadın saç ve saç güzelliği algılarında edebiyattan resme kadar altın ya da sarı renkteki saç tasvirlerine rastlanır. Sarı saç modern zamanların bir beğeni unsuru gibi görünse de Orta Çağ'dan günümüze kadar popülerliğini kaybetmeyen bir modadır. Kadın saç, hele ki sarı renkli kadın saç Batılılar için daima bir meşgaledir ve bu durum Viktoria döneminde bir takıntı haline bürünür. Elisabet Gitter saça dair yapılan anlamsal yaklaşımları şu sözlerle çalışmasında belirtir;

İngiliz insanı resimden edebiyata, popüler kültüre kadar, kadın saçının zengin çeşitliliğini ve karmaşık anlamlarını keşfetmiş, hatta ona sihirli ve sembolik anlamlar yüklemeye başlamıştır. Onlara göre altın sarısı saç kadın cinselliğinin ve sağlığın sembolüdür. (Gitter, 1984, 936)

İngiliz insanı bu anlayışı baladlardan, peri masallarından, Toytonik ve klasik mitolojilerinden etkilendikleri edebi miraslarının üzerine inşa eder. Örneğin; Edda hikayesinde altın 'Sifjar Haddr' olarak adlandırılır ki sarı ya da altın rengi saç anlamına gelir. Dahası altın renkli/sarı saç, baladlardan peri masallarına kadar sadece saç değil güçlü, değerli ve kutsal olan şeyleri de temsil etmesi sebebiyle birçok hikâyede önemli bir motif olarak kendine yer bulur. (Gitter, 1984, 936) Tüm bunların sonucunda altın sarısı saç Viktoria döneminde sosyal bir fenemon olup, bütün dönem boyunca varlığını ve popüleritesini sürdürür.

Viktoria Dönemi kadınlarının saç ve saç şekillerini irdelemeden, dönemin edebi trendine göz atmak oldukça faydalıdır çünkü edebiyattaki gelişmeler sosyal hayata ve sanata yansarak altın rengi saç fenomenini yaratır. Batı kültürü geniş kapsamlı bir mitoloji anlatımına sahiptir, bu mitolojik hikayelerde uzun, altın sarısı saçlı birçok kadın figürü yer alır; kayalara oturan deniz kızları ve Yunan mitolojisinden Penelope iki güzel örnek sayılabilir. Bu kadın imgeleri ve tasvirleri Viktoria Dönemi yazar ve ressamları için eserlerine yansıtıldıklarını birer esin kaynağı haline alır. Yani; altın sarısı saç sadece saç olma anlamının dışına çıkar. Bu dönemde, altın sarısı saçlı prensesler hikayelerin ve peri masallarının da merkezine konulur, bunun yanında Poe ve Baudelaire gibi yazarlar uzun saçlı kadın imgesini devam ettirirler, hatta "kadınınız sizin üzerinize uzandığında, uzun saçlarının başınıza düşmesine izin verin" anlayışı bu yazarlar tarafından yaratılır. (Tindall, 1956, 11-12)

Viktoria kadını hale gibi parıldayan saçlarıyla adeta bir melek gibi olmalıdır. Yazarlar büyüleyici kadın saçını hikayelerinde ve romanlarında tanımlayarak bir fenomen yaratır, bunun sonucunda artan edebi cazibeyle de kadın saç ve saç sembolleri günlük yaşamın yoğun bir meşgalesi olur. (Flower, 1951, 21) Flower'a göre "bu moda çılgınlığının zirvesinde Viktoryan kültürü için saç bir takıntı halindedir, mücevherin her çeşidi modadır, öyle ki ölü ya da diri aile üyelerinin, sevgililerin, arkadaşların örgü saçlarından simya yöntemiyle mücevher yapmayı deneyenler bile olur." (Flower, 1951, 21) Bu dönemin yarattığı bir başka moda da "hair token" adı verilen saç aksesuarlarıdır, bu aksesuarları takas etmek ve korumak insanlar için itibar ve önem meselesi haline gelir ve konu sık sık kadın dergilerinde kendine yer bulur. (Gitter, 1984, 942) 19. yüzyıl İngiltere'sindeki insanlar için saç kendince güçlere sahiptir ve bu güçlü imgeyle kapladıkları yüzük ile, madalyonları totem olarak, tıpkı değerli ve pahalı bir altın gibi saklamaya başlarlar. Ufak değişikliklerle de olsa başlıklar varlığını bu dönemde de sürdürür. İkonik geniş kenarlı kadın şapkaları eski tip başlıkların yerini alır ve zamanla daha basit bir görünüme kavuşurlar. 19. yüzyıl İngiltere'sinde kadın saç yeni anlamlar kazanmış, mitolojik unsurlardan arındırılmıştır ancak eski algılar da bu dönemde varlığını sürdürür, örneğin; uzun saç fenomeni ve onun dişillik sembolü olması toplumdaki yerini korur.

Öte yandan, kadına dair tüm bu dişil beklentiler ve stereotipler dönemin sonunda yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan feminist akımın etkisiyle ve değişen yaşam koşullarıyla beraber farklı bir yöne evrilmeye başlar, bu da kadına dair algılara ve saç politikasına yansır. Kraliçe Viktoria'nın kızları ve kadınları değişir, saçlarını ister uzun ister kısa kestirmeye başlar, saç aksesuarları yerini yeni modalara bırakır ve hatta tüm anlamlarını kaybeder.

4. 20. YÜZYIL FRANSA'SINDA KADINLARIN SAÇ POLİTİKALARI VE SAÇ GÜZELLİĞİ ALGILARI

Çalışmanın ilk kısmında bahsedildiği gibi Batı Avrupa kadınının saç ve saç güzelliği algısı dişlilik üzerine kuruludur ve uzun saç bu dişliliğin kabul edilmiş göstergelerinden biridir. Saç, iki cins arasındaki ayrımın temel unsurudur ve bir kadının kısa saçlı olması ideal kadınlık ve kadın güzelliği algısına ters düştüğü için modern öncesi zamanlarda düşünülmesi bile zor olan bir durumdur. Ataerkil bir toplumda yaşayan kadınlar için dinin toplumdaki etkisi kaderlerini belirleyicidir. Dindeki günahkâr kadın imgesi Adem ve Havva anlatısından gelir. Çünkü Havva ilk günaha giren ve Adem'i de günaha davet eden kötücül dişli imge olarak Hristiyan teolojisinde kabul görür, ki bu görüşe göre Havva cennetten kovulmanın sorumlusudur. Öte yandan ilahî kitaplardaki yaratılış efsanesi de unutulmamalıdır, buna göre tanrı ilk olarak erkeği yani Adem'i çamurdan daha sonra ilk kadın olan Havva'yı ise erkeğin

kaburga kemiğinden yarattı anlatısı kadının toplumda ikinci sınıf olarak algılanmasının temel çıkış noktasını oluşturur. Kadınların kontrol altında tutulması gereken tehlikeli yaratıklar olduğu düşüncesi bu dini anlatılara dayanır. 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlayan özgürlükçü yeni düşünce akımları, özellikle feminist hareket ile beraber Batı Avrupa’da kadına dair fikirler, sosyal algılar, kadın modası vs. değişmeye ve yeni bir kadın tipi ortaya çıkmaya başlar.

1910 ve 1920’lerin bu yeni kadını eski neslin vücut ve kimlik politikalarını reddetmekle beraber dönemin tüketim kültürünü sahiplenirken bir yandan da cinsel özgürlük elde etmeye başlar. İlginç bir şekilde, kadınlar kamusal alanlarda içki ve sigara içmeye, daha rahat hareket etmeye başlayarak klasik Batı Avrupa kadını imajını temelinden sarsmaya başlarlar. Fransız kadınlarının klasik uzun saçlarını kestirip kısa saçlarla görünür olmaya başlamaları ile beraber Birinci Dünya Savaşı’nın arifesinde kadın saç modasında büyük bir değişim rüzgârı görülür. Kısa saç kadınların özgürleşme isteğinin bir sembolü ve cinsiyetler arası ayrımcılığın nötrleştirilmesinin aracıdır. Yani, kısa saç kadınların bağımsızlığının ve savaş boyunca dikte edilen cinsel düzenin inkarının bir göstergesidir. Bu yeni kısa saç “Bob” olarak adlandırılır ve sosyal alanda yeni bir tartışmayı da beraberinde getirir. St. Paul tarafından sınırları belirlenen birtakım kuralların varlığından bahsetmiştik; buna göre kısa saç kadının erkeksileşip, çift cinsiyetli bir hale bürünmesi olarak algılanıyordu, ki bu da aslında kadının kilise gözünde dinsizleşmesiyle eş değer bir anlamdaydı. Kilisenin bakış açısına göre; doğada iki cinsiyet vardı ve bu cinsiyetler doğanın yani yaradanın onlara çizdiği sınırlar içerisinde kalmalıydı, bir kadının saçlarını kısa kestirmesi onu erkeksileştiriyor ve St. Paul’un “doğal örtü” dediği tanımın dışına çıkarıyordu. Fransız kadınlarının bu modasıysa her şeyi temelinden sarsacaktır.

İlk olarak 1910’da Fransız aktris Polaire saçlarını kısacık kestirip ancak Bob model saç, salon dansçısı Irene Castle’ın 1915’te saçlarını kestirmesiyle tarih sahnesine çıkar. Hatta bu model Castle Bob olarak adlandırılır ve bu tarihten sonra kadın saç modası açısından hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Bu yeni tarz, küt bir kesimdir ve kısa süre içerisinde gençlerce kabul görür, yaygınlaşması ise kadın modacılar sayesinde olur. Bu dönemin bir başka önemli özelliği de Jeanne Lanvin, Madeline Vionnet ve Coco Chanel gibi kadın modacıların bir yenilik olarak ortaya çıkışı ve kadına dair moda ile güzellik algılarını yeniden ele almalarıdır. 1922 yılına baktığımızda Fransız toplumunda skandal olarak adlandırılan bir kitapla karşılaşırız, kitabın konusu kadında kısa saçtır. Victor Marguerite’in kaleme aldığı “la garçonne” (Erkek Kız) adlı kitap toplumsal bir tartışmaya sebep olur çünkü kitabın kadın kahramanı nişanlısının kendisini aldattığını öğrenince hayatını kendi algısı çerçevesinde özgürce yaşamaya karar verir, saçlarını kısacık kestirip, erkek kıyafetleri giyerek çoklu cinsel partnerler¹ bulmaya başlar. Kitabın başlığı ana karakterin alışılmamış cinsiyet rolünü tanımlamak için kullanılır ve bob model saç ya da kısa saç toplum tarafından garçonne akımı olarak düşünülür, ancak bob model kadınların değişen rollerinin göstergesi ve sadece bir modadır. Bir diğer taraftan da yeni stil a l’allure garçonneière² ve bob model saç genç, seksi, bağımsız modern kadının sembolü haline gelir. Bu yeni saç modası dönemi içinde bir çığırdır ve yeni tartışmaları da beraberinde getirir. Fransız erkek gazeteciler gazete sütunlarında 1. Dünya Savaşı, Bolşevik tehlikesi gibi konuların yanında bu yeni saç modası hakkında konuşurlar. Savaştan sonraysa bu yeni saç modası iki şekilde yorumlanır; savaşın yol açtığı sosyal kargaşanın görsel yansıması ve kadın bağımsızlığının görsel fantezisi olarak. (Roberts, 1993, 659) Bob modası kadının gelenekselleşmiş cinsiyet rollerini reddedişi olarak düşünülür ve birçok insan bunun sebebi olarak da savaşı görür, onlara göre savaş iki cinsiyet arasındaki farklılıkları bulanıklaştırmıştır. Evet belki de savaş klasikleşmiş olan cinsiyet algılarını değiştirmiş olabilir ancak bob veya kısa saç modası sadece savaşla ilgili değildir; kadınların hayatında değişen bir şeyler vardır, kadınlar kendilerini değiştirmeye başlamışlar ve doğal olarak her değişimin karşılaştığı gibi itirazlarla başa çıkmak zorunda kalmışlardır. Feminist yazar Henriette Sauret’ye göre; “Yeni modalar erkeklerin idealindeki kadın arzusunu tatmin etmek için erkekler tarafından yaratılmak yerine, kadınların kendi estetik algılarına ve ihtiyaçlarına uygunluğuna bir cevap olarak kadınların kendileri tarafından yaratılır.” (Roberts, 1993, 662) Yani; kadınlar kendilerine dair olan idealleştirilmiş güzellik algısını değiştirip kendi güzellik algılarını yaratmaya çalışırlar, bu inanılmaz bir sosyal değişimdir. Çünkü çok uzak geçmiş zamandan beri kadınlara dair

¹ Kitaptaki çeşitli/çoklu cinsel partner ifadesi, iki cinsiyetten cinsel partnerler bulmayı ima ediyor olabilir. Belki de karakter kendi cinsel yönelimini ve ya cinsiyet kimliğini keşfedip biseksüel bir hayat yaşamaya başlamış olabilir.

² Bu model saç dilimize Ala Garson ya da Ale Garson modeli adıyla geçiş yapmıştır.

güzellik algısı kavramı erkek egemenliğindedir ama bu dönemde kısa saç modası ile beraber her şey değişmeye, tabular kırılmaya başlar ancak bu doğal olarak zorlu bir süreçtir. 1925 yılında L'oeuvre'daki bir yazıda kısa saçın küçük bir Fransız köyündeki bir ailenin hayatını nasıl alt üst ettiği anlatılır. Buna göre, saçını kısacık kestiren ilk kadından sonra kısa saç modası bir salgın şeklinde köyde yayılır ve her kadın saçını kısa kestirmeye başlar. Bazı babalar kızlarının saçını uzayana kadar onları eve kilitleyeceklerine yemin ederken, kocalar da karıları için bu yemini ederler. (Roberts, 1993, 657) Hatta, kısa saç modası yüzünden bazı kocalar karılarını boşarken, babaların kızlarını öldürdükleri olaylar dahi kayıtlara geçer, kimi babalar da kendi izinleri olmadan kızlarının saçlarını kestikleri gerekçesiyle kuaförlere savaş ilan eder. (Roberts, 1993, 958) Bob saç modasının bir sonucu olarak aileler bölünmeye başlar çünkü bu hiçbir zaman salgın haline geldiği görülmemiş alışılmadık bir durum olarak görülür. Şüphesiz tüm bu değişimler Fransa'daki sosyal değişimin birer göstergesidir, moda endüstrisi değişmektedir, klasik kadın rolleri değişmektedir, kadınların fikirleri ve idealleri değişmektedir ve Bob model saç bunların sadece küçük bir yansımasıdır. Özgürlük istekleriyle, kendi vücutlarına, görünüşlerine dair kendi algılarını yaratma istekleriyle, yeni yaşam biçimleriyle vb. 20. Yüzyıl, birçok Batı Avrupa kadını için özgürlük zamanıdır. Değişim zor olsa da kaçınılmazdır; Bob model saç ile birlikte birçok algı kırılır, bunun sonucunda klasik kadın algısı yıkılır ve kadınların kendilerine dair güzellik algıları ortaya çıkar. Bu algıların ortaya çıkmasında 1. dalga feminizmin de büyük etkisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kadınların artık ikinci cins olmaya karşı çıkıp, kadın olarak var olma istekleri, erkek baskısından ve toplumda görünmez olmaktan bıktıkları ve bir hareket olarak feminizmi savunmaya başlamaları birçok sosyal değişimi de beraberinde getirir. 1. dalga feminizmin içerisinde en radikal olarak görülüp toplumdan dışlananlar Fransa'da "süfrajeterler" olarak adlandırılan kadınların oy hakkı için mücadele eden kesimdir. Süfrajeterler o dönemki feminist hareket içerisinde en çok aşağılanan ve toplum tarafından nefret edilen kesim olur. Yıllarca evinin süsü, erkeğin malı olarak görülen kadınların erkeğe ait bir alan olan politika sahnesinde yer almak istemeleri toplum için travmatik bir durumdur. Gazete ve dergi sütunları her gün, süfrajeterlerin ne kadar çirkin olduğuna ve bu kadınların aslında lezbiyen oldukları dair haberler üretilip toplumda bu gruba karşı bir nefretin doğmasına sebep olur. Aileler için kızlarının süfrajeter olması bir utanç hatta onları reddinin sebebidir, kocalar için ise boşanmaya ve çocuklarını annelerinden saklamaya kadar ileri gider. Süfrajeterler sokakta taşlanmaya ve darp edilmeye başladıklarında, sokaklarda yalnız gezemez hale gelirler ancak bu durum onları yıldırımdan ziyade daha da ateşli birer savunucu haline getirir. Bob model kısa saçın Fransız toplumunda bu kadar tepki görmesinin bir sebebi de süfrajeter hareketiyle paralel çizgide görülmesi olabilir. Kısa saçın özellikle lezbiyenlikle bağdaştırılması ve lezbiyen imgesinin toplumda erkeksileşen kadın imajıyla beraber algılanması sebebiyle kısa saç modası aileler tarafından bir tehlike ve geleneksel kadın rollerine bir başkaldırı olarak görülmüş olabilir. Öte yandan popüler basın ile beraber reklam endüstrisi ortaya çıkmış ve moda bu endüstrinin ana alanı haline gelmiş ve modanın kitlesel bir tüketim aracı haline gelmesi ile birlikte tüketim toplumu ortaya çıkmıştır. "George Sand 1840'da erkek gibi giyindiğinde bu izole edilmiş bir fenomen olarak kalır. Ancak 1920'de Coco Chanel aynı şeyi yaptığında tüm Fransa ve dünya tarafından taklit edilir." (Roberts, 1993, 666) Roberts'ın bu yorumu moda endüstrisinin ve popüler basının gücünün göstergesidir. Yeni dönemde kültürel etkileşimler artar, bu artışla beraber moda ve yeni stiller daha kolay yayılabilir hale gelir. 1920'lerde kadın modacılar (özellikle Coco Chanel) Femme Modern ya da Haute Couture gibi stilleri yaratıp bu stilleri de kısa saç modasıyla bir harmoni içinde sunarlar. Bu saç modelinin bir moda olarak hızla yayılması diğer ülke kadınlarını da etkileyerek ciddi bir toplumsal değişim ve dönüşüme sebep olur. İşte tüm bu sebeplerle Bob saç modeli kadın saç ve saç tarihi açısından bir kırılma noktasıdır denilebilir. Bu tarihten sonra bir grup kadın saç politikalarını kendi istekleri doğrultusunda belirleyip, güzele de çirkinde de kendileri karar vermeye başlarlar. Çalışmanın ilk kısımlarında da belirtildiği gibi saç, Batı Avrupa toplumu için cinsiyetlerin farklılığını daha doğrusu maskülenliği ve feminenliği ifade eden bir göstergedir, Fransız kadınlarının ortaya koyduğu yeniliklerle bu göstergeler kırılmaya ve cinsiyetler arasındaki keskin kategoriler flulaştırılmaya başlanır.

5. SONUÇ

Bugünden dönemin tartışmalarına bakarsak, geleneksel kadınlık ile yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan modern kadınlık arasındaki sosyal gerilimi görebiliriz. Kızlarının saçlarında mülkiyet hakkı gören babalar ve kocalar geçmişten gelen klasik algının ürünüyken, saçlarını kendi iradesi ve kendi güzellik

algısıyla modaaya uygun olarak kestiren kadınlarda da modernleşme sürecinin ve feminizmin yarattığı yeni kadınlık algısının birer ürünüdür. Bu kadınların cesareti feminist hareketle beslenip aynı zamanda bu harekete bir ivme katarak, kadının özgürleşme ve kendini bulma sürecinde önemli bir adım olmuştur. Zaman zaman erotik, zaman zaman erkeğin malı, çoğunlukla kadınlığın, dişiliğin simgesi olarak görülen kadın saç, kısa saç kesiminin ortaya çıkması ile birlikte belki de ilk defa gerçekten kadının kendisine ait bir bedensel parça olmaya başlamıştır. Aradan geçen zamanda kısa saç modelinin kadınlar arasında kullanılmaya devam edilerek unutulmaması bu saç kesiminin bir moda olmaktan ziyade bir beden politikası haline büründüğünü de gösterir. Özellikle ilerleyen yıllarda lezbiyen kadınlar arasında yaygın hale gelen kısa saç kesimi, lezbiyen görünürlüğünün önemli bir karakteristiği haline bürünmüş hatta heteroseksüel bakış açısına göre lezbiyenlerle bütünleşmiştir. Ancak çalışmanın çeşitli kısımlarında da belirtildiği gibi kısa saç; cinsel yönelime, cinsiyet kimliğine bir etiket olarak yapılandırılmaktan ziyade kadınların bedensel özgürlüklerine kavuşmalarında atılan ilk ve önemli adımlardan biri olarak düşünülmelidir. Kadın olarak doğan kadınların, bu kadınlıktan sıkılıp kendi kadınlık anlayışlarını bir modayla beraber ortaya koymaları ve gelenekselleşmiş algıya başkaldırıcılarıdır. Birkaç cesur kadının açtığı bu yol, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği ne olursa olsun tüm kadınlara yeni bir algının, yeni bir mücadelenin kapılarını da aralayarak beden politikalarına giden yolda bir mihenk taşı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Davis, Natalie Zemon & Farge, Arlette. (1993) *A History of Women in the West*. Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University.
- Flower, Margaret. (1951) *Victorian Jewellery*. New York: Duell.
- Gitter, Elisabeth G. (1984) "The Power of Women's Hair in the Victorian Imagination". *PMLA*, Vol. 99, No. 5, 936-954.
- Kent, Susan. (1990) *Sex and Suffrage in Britain 1860-1914*. Princeton: Princeton University Press.
- Lynn, Abrams. (2001) "Ideals of Womanhood in Victorian Britain", http://www.bbc.co.uk/history/trail/victorian_britain/women_home/ideals_womanhood_01.shtml, 06.06.2017.
- Roberts, Mary Louise. (1993) "Samson and Delilah Revisited: The Politics of Women's Fashion in 1920s France", *The American Historical Review*, Vol. 98, No. 3, 657-684.
- Seagraves, Daniel L. "The Symbolism of Hair in the Structure of Divine Authority", http://www.oocities.org/robert_upci/symbolism_of_hair_in_the_structureByDanielSeagraves.htm, 11.06.2017.
- Synott, Anthony. (1987) "Shame and Glory: Sociology of Hair", *The British Journal of Sociology*, Vol. 38, No.3, 381-413.
- Tindall, William.(1956) *W.B. Yeats*. New York: Columbia University Press.
- Birand, Gustavo "The History of the World of Hair" <http://thehistoryofthehairsworld.com/index.html>, 24.05.2017.